

PAPER DETAILS

TITLE: MITOLOJİ VE ÇAĞDAS SANAT

AUTHORS: Cemile KAPTAN BAZIYAR

PAGES: 113-130

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/567328>

Mitoloji ve Çağdaş Sanat

Doç. Cemile Kaptan Bazyar

Makale Geliş Tarihi: 21.04.2016

Yayına Kabul Tarihi: 14.11.2016

Öz

Mitoloji söz konusu olduğunda Sanat Tarihi yoğunlukla Modernizm öncesine, belirli dönemlere odaklanmıştır. Çağdaş Sanatın mitoloji ışığında değerlendirilmesine daha nadir rastlanmaktadır. Oysa pek çok çağdaş akımın köklerinin de mitolojiye dayandığı iddia edilebilir. Tüm mitolojiler içinde Avrupa sanat ve edebiyatında en çok etkili olan, Yunan mitolojisi olmuştur. Bu nedenle Çağdaş Sanatı irdelerken de karşımıza Yunan Mitolojisi, özellikle de Dionisien felsefe çıkmaktadır. Öyle ki, Güzel Sanatlar Tanrısı Apollon ise, Çağdaş Sanat Tanrısı'nın Dionisos olduğu öne sürülebilir. Çağdaş yaratının, happening, performans, aksiyon gibi anlatım olanakları, ya da Beden Sanatı ve Feminist Sanat, Dionisos ayınlarına ve tragedyanın doğuşuna dayandırılabilir.

Doğrudan mitolojik hikâyeleri canlandıran ya da hatırlatan eserler kadar, kendi hikâyeleriyle birer mit yaratan sanatçılar da bulunmaktadır. Bu anlamda, Dionisos kültü ve diğer pek çok mit, çağdaş sanatı, ihtiyacı olan metafizik paralele taşıyabilmektedir. Tanrılar artık aramızdadır.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Çağdaş Sanat, Dionisos

MYTHOLOGY AND CONTEMPORARY ART

Abstract

When it comes to mythology, Art History has majorly focused on specific periods, mainly before Modernism. Contemporary Art has rarely been evaluated through mythology. Yet, it can be claimed that the roots of most contemporary movements can also be linked to mythology. Within all the mythologies, the Greek Mythology has been the most influential one on European art and literature. Therefore, it is the Greek Mythology, and especially the Dionysian philosophy that stand out when Contemporary Art is reviewed. Indeed, it may be suggested that, if Apollo is the God of Fine Arts, Dionysus shall be the God of Contemporary Art. Body Art and Feminist Art, or contemporary practices, such as happening, performance and action; can be originated from Dionysian rites and from the birth of tragedy.

There are works that directly recreate or remind mythological stories, as well as artists who create myths of their own stories. In this sense, the cult of Dionysus and many other myths, do relocate contemporary art to a metaphysical parallel which it needs. Therefore, now the gods are among us.

Keywords: Mythology, Contemporary Art, Dionysus

Doç. Cemile Kaptan Bazyar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sanat Eserleri Konservasyonu ve Restorasyonu Bölümü, İSTANBUL.
E-posta: cemile.kaptan@msgsu.edu.tr

Giriş

Eski Yunanlıların samimi olarak inandıkları Tanrılar, Tanrıçalar ve kahramanlar hakkında uydurdukları mitlerde, yüzyılın soldurmadığı bir güzellik, ifade edilmez bir letafet, derin sembolik manalar vardır. Bu mitler insan zekâsının birer şaheseri olarak otuz asrın ötesinden gelmekte olup, dünya durdukça yaşamaya devam edecektir. Çünkü bunların, yalnız, eski Yunan ve Latin şairleri ve trajedi yazarları üzerinde değil, Rönesans'tan bu yana, gelişen bütün Avrupa edebiyatında, sanatında, büyük tesirleri göze çarpmaktadır. Mitoloji bilinmeden ünlü ressamın tabloları anlaşılmaz, müzeleri süsleyen heykeller seyredilemez. Mitoloji bilinmeden klasik eserler okunamaz (Can, 1997: XI).

Mitolojinin sanattaki yeri ve belirleyiciliği tartışmasıdır. Ancak, mitoloji söz konusu olduğunda Sanat Tarihi yoğunlukla Modernizm öncesine, belirli dönemlere odaklanmıştır. Çağdaş Sanatın mitoloji ışığında değerlendirilmesine daha nadir rastlanmaktadır. Oysa pek çok çağdaş akımın köklerinin de mitolojiye dayandığı iddia edilebilir. Burada söz konusu olan, şüphesiz ki klasik sanattaki belirgin hikâye aktarımından farklı bir etkidir. Günümüzde mitolojinin izini aramak, hem Çağdaş Sanata yeni bir bakış açısı getirecek, hem de mitolojiyi yaşatacaktır.

Mitolojinin Tanımı

Mitolojinin tanımı için, temel değerlendirme olarak, kelime kökenine inilebilir: 'Mitoloji' kelimesi, Yunanca, bir nevi masal, hikaye demek olan mythos ile, söz anlamına gelen logos kelimelerinden oluşur (Can, 1997:1).

Mitoloji, doğa karşısında yapayalnız olan insanoğlunun, yaratıcısını ve varoluş sebebini adlandırma adına uydurduğu öykülerin ve hayallerin bütünüdür. Böylelikle, eski dönemlerde yaşamış ulusların, toplulukların inanmak üzere yarattığı tanrılar, periler, devler, kahramanlar ve onların hikâyeleri, mitolojiyi oluşturur.

Şefin Can'ın Klasik Yunan Mitolojisi'nde belirttiği üzere, "Regnault¹, mitlerin iptidai insanın psikolojik hallerinden doğduğunu, tecrübesiz, görgüsüz ve bilgisiz olan iptidai insanın, gördüğü hadiselerin ani etkilerinden ilham alarak hayaller kurduğunu söylemektedir" (Can, 1997:3).

17. ve 18.yüzyıl bilginlerine göre mitler, dinsel inancın şekil değiştirmiş bir halidir. Yarım yüzyıldan daha uzun bir süredir de, Batılı bilginler, miti, eski yaygın anlayışın yaptığı gibi 'fabl', 'uydurma' ya da 'kurmaca' olarak ele almak yerine; onu, arkaik toplumlardaki gibi benimsemişlerdir. Böylelikle mit, bir uydurma ya da masal değil, aksine, 'gerçek bir öykü'dür. Üstelik

¹ Jean Baptiste Regnault: 1754-1829 Fransız Ressam

kutsal ve değerlidir. Ancak 'mit' sözcüğüne yüklenen bu yeni değer, onun gündelik kullanımında bazı sorunlar yaratır. "Nitekim, bu sözcük günümüzde 'kurmaca' ya da 'hayal' anlamında olduğu kadar, özellikle etnologlar, toplumbilimciler ve din tarihçileri arasında yaygın olan 'kutsal gelenek, en eski vahiy, örnek gösterilecek model' anlamında da kullanılır" (Eliade, 2001: 11).

Mit, birden çok bakış açısıyla yorumlanabilecek, oldukça karmaşık bir kültür olgusudur.

...En geniş kapsamlı olduğu için en az kusurlu olan tanım şudur: Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, 'başlangıçtaki' masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar'ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir 'yaratılış'ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl varolmaya başladığını anlatır (Eliade, 2001: 15-16).

Her toplumun kendine ait bir mitolojisi vardır. Bir şekilde aşına olduğumuz Türk, Mısır, Yunan, Hint, Çin ya da İran Mitolojileri olduğu gibi; diğer milletlerin, hatta millet saymadığımız geri kalmış toplulukların, kavimlerin, hâlâ inandıkları mitolojileri vardır.

Tüm dünya mitolojilerinin kahramanları, tanrıları, ait oldukları kültürün sanatını etkiler ve belirler. Dünya sanatları, özellikle erken ve klasik dönemlerinde, mitolojiyi konu alır. Örneğin Mısır sanatı, Yunan sanatı, Roma sanatı, Uzak Doğu sanatı ya da Güney Amerika sanatı, büyük ölçüde mitolojik hikâyeler ve figürler üstüne kuruludur. Tüm bu mitolojiler içinde en çok incelenen ve araştırılanlar, Hint ve Yunan mitolojileridir. Avrupa sanat ve edebiyatında ise en çok Yunan mitolojisi etkili olmuştur. Bu nedenle Çağdaş Sanatı incelerken söz konusu olan da çoğunlukla Yunan Mitolojisi'dir.

Çağdaş Sanatta mitolojinin izinin üç farklı şekilde görüldüğü söylenebilir. Bunların ilkinin, Dionisien felsefenin etkisi olduğu iddia edilebilir. Diğer bir yansıma, doğrudan mitolojik hikâyelerin betimlemeleri ya da göndermeleridir. Son olarak da, kendileri birer mit oluşturan sanatçılar sayılabilir.

Dionysos

Dionysos, bir Yunan tanrısı olarak sanata çokça konu olmuştur. Dionysos ve hikâyeleri, rölyeflere, heykellere, fresklere yansımıştır (Görsel 1). Burada söz

konusu olan, Dionysos'un Sanat Tarihi'ndeki çokça bilinen betimlemeleri değil, Dionisien ruhun ve dışavurumun, sanatın gelişimindeki anarşist ve avangart tavra etkisidir.

Dionysos'u diğer tanrılardan ya da mitolojik karakterlerden farklı kılan, onun, düşünce ve sanat tarihi için bir inanç kültü olmasıdır. Dionysos, aklın karşısındaki içgüdü, duygu; rasyonel dünyanın karşısındaki delilik ve sıradan'ın karşısındaki sanat'tır.

Dionysos, bir doğa tanrısıdır. Bitkileri ve bu bitkilerin insanları en çok etkileyenlerini simgeler. Ama onun simgelediği asıl büyük güç, doğadan çok, insanla doğa arasındaki ilişkidir; insanı doğanın sırlarına ulaştıran

Görsel 1. Peter Paul Rubens, *İki Satir*, 1619, Tuval Üzerine Yağlıboya, 76 x 66 Cm

büyülü güçtür. Bu, Yunan diline göre 'mainomai' ya da 'enthousiasmos'tur. Dionysos'a göre doğanın sırlarına ererek tanrılaşmak, şarap ve sarhoşluk yoluyla mümkündür: "İnsan ancak şarabı elde ettikten sonradır ki, yaratıcılığın kökeninde bulunan değişim yapma gücüne kavuşmuştur. 'Mainomai' de 'enthousiasmos' da işte bu tanrıya erme, tanrıyla karışma ve tanrılaşma yetisini dile getirir" (Erhat, 1997: 95).

Böylelikle Dionysos'ta en önemli kavram, yaratıcılık ve onu doğuran değişim yapma gücü olur. Sanattaki tüm avangart hareketlerin kaynağı bu değişim gücünde bulunabilir.

Dionysos; özgürlüğü, kalıpların dışında olmayı, yeniliği, coşkuyu, heyecanı, değişimi ve hatta kuralsızlığı simgeler. Olympos'un hiçbir tanrısında

Dionysos'un kutsal bayramlarının belirgin ritüelleri vardır. Ona tapanlar, onun kendilerine vahşi hayvanlar olarak görüldüğüne inanır. Bu yüzden güzün kadınlar ve kızlar, yani mainad'lar, şarap içip kalabalık sarhoş sürüleri halinde ormanlara ve dağlara çıkar (Peterich, 1946: 42-43). Bu gece alayları oldukça taşkın ve gürültülü olur. Kadınlar, ellerindeki meşaleleri ya da sarmaşık dallarıyla sarılı sopalarını sallayarak dolaşır. Çalgılar çalınır, oyunlar oynanır. Dolaşırken aynı zamanda Dionysos'un çeşitli isimleri de haykırılır. Bu sırada tanrının şerefine hymnos'lar da söylenir (Hançerlioğlu, 1983: 62). Mainad'lar dolaşırken karşılarına çıkan hayvanların üstlerine atılıp parçalar ve onları çiğ çiğ yerler. Böylelikle tanrıyı içlerine almış olurlar. Tanrıyı içlerinde bulundurma inancı onları daha da coşturur. Tümöyle azgın ve saldırgan bir hal alırlar (Hançerlioğlu, 1983: 62) (Görsel 2).

Dionysos adına yapılan tüm bu şenlik ve oyunlardan Yunanlıların dramatik edebiyatı ve tragedya doğar. Dionysos ise Tiyatro Tanrısı olur. Dionisien

felsefenin Çağdaş Sanata etkisinden bahsederken onun bu kimliği büyük önem kazanır.

Friedrich Nietzsche'nin 'Tragedyanın Doğuşu'nda Yunan varlığı üstüne yaptığı yorumun bugün de geçerli olduğu söylenebilir. Yalnız tragedyada değil, ilkçağ Yunan yaratısında birbirinden ayrı iki öge söz konusudur. Bu yaratıcılık, iki ayrı tanrının simgelediği iki karşıt felsefenin birleşmesinden doğar. Bu iki tanrı, Apollon ve Dionysos'tur (Nietzsche, 1965: 8, 12).

Apollon aydın, durgun, ölçülü gücü simgeler, ışıktır, doğayı görme, varlığı akılla algılama ve akıl yetisine dayanan yöntemlerle biçimlendirme gücü ve yeteneğidir, Apollon plastik sanattır, ama aynı zamanda da öngörmedir, anlama ve kavramadır, ışığın doğayı bir projektör gibi aydınlatıp karanlık kalan sırlarını çözümlemesidir. Ama bu güç, insanı bir seyirci ve bir taklitçi olmaktan da ileri götüremez, yaratıcılık insanın doğaya bir başka türlü coşkuyla karışmasını şart koşar, karanlık güçlerin gizemine ermesini. İşte bu gücü de Dionysos, şarap tanrı simgeler. Dionysos doğanın kendisi değil, bir ana tanrıça değil de, insana doğayla birleşmeyi sağlayan bir araçtır sanki. İnsan için düşünülmüş, yaratılmış bir tanrıdır. Nitekim insan dışısından doğmadır, insana karışır ve insan çilesini çeker, ta ki taşkın gücünün ne denli bir nimet olduğunu anlatabilsin insana (Erhat, 1997: 44).

Yaratıcılık insanın doğaya karışmasını şart koşuyorsa, bu gücü simgeleyen Dionysos, sanatın asıl kaynağı olarak görülebilir: "Konuşur gibidir hayvanlar, toprak süt verir, bal verir, doğaüstü bir anlam çıkar insandan. Kişi kendini Tanrı sanır [...] Artık kişi sanatçı değildir, o bir sanat yapıtı olmuştur" (Nietzsche, 1965: 12).

Dionysos değişimdir, yeniliktir, kendinden geçme ve yaratıcılıktır. Dışavurumcu ve aykırı sanatı oluşturan her şeydir. Bu anlamda Dionysos sanattaki tüm coşkulu, taşkın, ekspresyonist, yenilikçi tavırlar için belirleyicidir. Yaşam mantık ve duygu olarak ayrılırsa ve sanat duyguysa, sanat kesinlikle Dionysos'tur. Bu durumda, Güzel Sanatlar Tanrısı Apollon ise, Çağdaş Sanat Tanrısı Dionysos olmalıdır.

Çağdaş Sanat ve Dionisien Ruh

Dünya Savaşları dönemindeki acılı ve tepkili sanat; yıkıcı, yenilikçi ve devrimcidir. Dada'nın hiç'çiliği, Sürrealizmin bilinçaltı (ya da bilinçüstü) kontrolsüzlükleri, Ekspresyonizmin coşkun duygu dökümleri; varolan tumturaklı sanatın dışındaki, aykırı Dionisien tavırlar olarak değerlendirilebilir. Ekspresyonist sanatın iç dökümleri kendi içinde birer haykırış, trans ya da ayin olarak düşünülebilir.

Sürrealistler neredeyse doğrudan Dionysos'cu bir tutumla uyuşturucuya

bilinçli olarak yönelmişlerdir. Onlar için bilinçaltı dünyasına daha rahat girebilmek, uyuşturucu maddeler ve hipnoz ile mümkündür. Böylece sanatsal yaratının düzeni, tüm zincirlerden kurtulmaktadır. Uyuşturucu, tüm duyuları sistematik olarak düzensizleştirmekte, Sürrealizmin bilinçaltı arayışlarına yardımcı olmaktadır. Bu da Dionysos ayinlerindeki şarapla kendinden geçme haliyle bağdaştırılabilir.

20. Yüzyılla birlikte sanatta tamamen yeni oluşumlar doğar. Tüm radikal arayışların sonucunda, sanatta bir 'gösteri' fikri belirir. Büyük bir değişimle sanat, sözel niteliklere, tiyatroya, dansa ve müziğe açılır. Bu, Çağdaş Sanatın en önemli anlatım yöntemlerini oluşturur. Fütürist tartışmalar, Dada toplantıları ya da Sürrealist sergiler, bu gösteri anlayışının ilk örnekleri sayılabilir.

Dionysos törenlerinin ve bunun sonucunda gelişen tragedya ve tiyatronun; bu anlamda çağdaş sanat dilinin temelini oluşturduğu iddia edilebilir. Tiyatro, bugünkü Performans Sanatının, happening'lerin ve action'ların kaynağıdır.

Allan Kaprow happening'le öncü olur. "Happening, bir 'sanat' hassasiyetinin ya da açıkça bir 'kolaj-çevre' hassasiyetinin, sesler, süreçler, tavırlar, duyular, hatta kokulardan oluşan bir duruma uzanmasını kapsar (Smith, 1997: 156)." "...seçeneklerin ortak işlevi bir sanatçıyı zaman ve uzayın ilintisiz, kapalı düzenlenişine ilişkin geleneksel düşüncelerden kurtarmaktır (Kaprow, 2004: 303)." Happening, bir olaylar asamblesidir... İzleyici ve sanatçı tarafından oluşturulan çevresel bir sanat yapısıdır.

Performans, kurgusu önceden yapılmış, planlanmış gösterilerdir. Seyircinin yorumuna ve müdahalesine açık değildir. Müzik, dans, şiir, tiyatro ve video kullanır. Kendinden önceki sanat biçimleriyle, örneğin Beden Sanatı, happening, action, Fluxus ve Feminist Sanat'la bağlantılıdır. Örneğin, Gilbert & George kendilerini canlı heykel olarak sergiler. Vito Acconci, Sonnabend Galerisinde üzerinde izleyicilerin yürüdüğü bir rampanın altında mastürbasyon yapar. Laurie Anderson Bolonya kentinde buz üzerinde buz eriyinceye kadar keman çalar.

Action (aksiyon), daha geniş kapsamlı gösterilerdir. Yves Klein'in çıplak kadın vücudunu fırça gibi kullanması ya da Manzoni'nin insanları imzalayarak onları canlı birer heykele dönüştürmesiyle örneklenebilir.

Body Art (Beden Sanatı) ise şüphesiz en radikal örnekleri getirir. Performans Sanatının öncüsü olarak değerlendirilir. Beden Sanatı'nda, tahta, mermer, tuval ve boya gibi geleneksel malzemelerin yerini sanatçının kendi bedeni

alır. Anlatım dili, izleyici önünde gerçekleştirilen ya da fotoğraf ve video yoluyla doküman haline gelen gösterilerdir. "...burada duygusal ve ifadeci olana bir anlamda yeniden dönüş söz konusudur; psikolojik yönden tedirgin etme, açık ya da gizli biçimde kendini belli eder. Bu eğilimde vücudu kullanım biçiminde çoğu kez umutsuzca bir şeyler, bir duygunun en zorlu hali, son kertesini anlatılmak istenir" (Germaner, 1997: 55, 56). Örneğin Chris Burden silahla kendini vurdurur; "...bu davranışı Vücut Sanatı için simgeseldir ve Burden bu şiddet uygulamasıyla birlikte 'sınır' sorununu da gündeme getirmektedir. Bu yaşam ve ölüm arasındaki, bilinç ve bilinçaltı arasındaki, sanat ve anti-sanat arasındaki sınırdır" (Germaner, 1997: 57). Aynı doğrultuda, örneğin Gina Pane, bedenini jilette önceden hazırlanmış modele göre çizdirir ve bir desen oluşturur. Aynı derecede radikal olmasa da, Ana Mendieta, kendi silüetini yakın doğu tanrıça heykelleri gibi, çamur, kum, ot ve yapraklarla yeniden yaratır.

Çağdaş Sanatla ilgili tüm bu bilgi ve örnekler ile Dionysien felsefenin Çağdaş Sanattaki avangard oluşumlarda belirleyici olduğu iddia edilebilir. Dionysos; özgürlük, delilik, taşkınlık, yenilik, değişim, yaratıcılık, kendinden geçme halidir. Dionysos; sosyal kuralları hiçe sayan, dışarıda olan, aykırı olandır.

Fluxus, Action, Body Art, happening ya da performans sanatçılarının neredeyse tümü, tumturaklı sanata göre en az Dionysos'un dağlara çıkan mainad'ları kadar delirmiş görünür. Yeni sanat kuşkusuz törensel özellikler taşır; coşkun duyguları dile getirir. Bu yeni anlatım yöntemlerinin doğrudan tiyatrodan referans alması da onları Dionysos'a bağlar.

Herman Nitsch, Çağdaş Sanat, mitoloji ve Dionysos bağına ortaya koyan en belirgin örnektir. Onun sanatı, din, ritüel ve gerçeklik arasında bir yerdedir. Nitsch bir anlamda sanatçı-rahip kimliğine bürünür ve Bakhanalia'lara açıkça gönderme yapan şenlikler düzenler. Bu şenliklerde masalar kurulur, yemekler yenir, içki içilir. Daha sonra temsili olarak bir adamın vücudu şarapla ovulur ve üzerine bir hayvanın iç organları dökülür. Çarmıha gerilmiş gibi yatırılan adam sedyeyle götürülür.

Nitsch'in çalışmalarında Yunan ve Maya mitleriyle, Hristiyan mistisizminin izleri vardır. Peter Weiermair'ın aktardığı gibi, sanat tarihçisi Peter Gorsen'e göre, "Nitsch gerçekle simgesel mübalağa arasında bir uzlaşma kurmuş, mitsel geçmişle an arasında bir yarılma sağlamıştır" (Weiermair, 2003: 246). Action'ları, Hristiyan inancına gönderme yaptığı kadar, ilkel ve antik ayinleri de anımsatır. İçki, coşku, kurban ve kan ile Dionysos'u işaret ettiği açıktır (Görsel 3, 4).

Görsel 3, 4. Herman Nitsch, Farklı Performanslardan Kareler

Feminist Sanat'ın da Dionysos ve mainad'ları yaşattığı iddia edilebilir. Feminist Sanat, sanatın cinsiyetini yeniden belirlemek ve sanat dünyasındaki erkek egemenliğiyle rekabete girebilmek amacıyla 1960'larda kadın sanatçıların giriştikleri harekettir. En belirgin özelliği, erkek egemen tüm konu, yöntem ve malzemeleri reddetmesi; sanatta tümüyle yeni ve kadınca bir yapılandırmaya gitmesidir. Böylelikle kadınca malzeme ve elişi sanata dâhil olur. Daha da önemlisi, özel hayat, gündelik hayat gibi konular devreye girer. Bunlar sadece kadın sanatı için değil, Sanat Tarihi için önemli yeniliklerdir. Feminist Sanat için bu yenilik fikri önceliklidir. Yeni; farklı, değişik, yapılmamış olandır. Bu da, fotoğraf ve video gibi, teknolojinin en yeni malzeme ve yöntemlerini getirir.

Kadın, tarihin başından beri çoğunlukla ikinci birey olmuştur. Sosyal paylaşım dâhil olmayan, karar yetkisi olmayan, dadılık, temizlikçilik, hizmetçilik ve 'karı'lıkyapan birey olmuştur. Dionysos mitinin bir kadın dini olarak baş göstermesi tesadüf değildir. Dionysos, sosyal kuralların dışındadır. Azgın bir delilik coşkusudur. Kadın için, gizli ve itilmiş duyguları için, baştan çıkarıcı bir kaçıştır; özgürlük alanıdır.

Dionysos'un kadınlarını feministlerin kaynağı olarak görmek anlamsız olmayacaktır. Her şeyden önce Feminist sanatçıların radikal reddediciliği, yenilikçiliği, kuralsızlığı ve dışavurumu, onları mainad'ların torunu yapar.

Mitolojik Betimlemeler

Mitolojik temalar söz konusu olduğunda Çağdaş Sanat için şüphesiz ki tek kaynak Dionysos değildir. Günümüz sanatçılarından bazılarının mitolojik hikâyelere açıkça gönderme yapan eserleri vardır.

Eleanor Antin'in 'Pompei'nin Son Günleri' adlı fotoğraf serisi buna örnek olabilir. Performans, film ve enstalasyonlarıyla tanınan Antin, tarihle uğraşır. Bu anlamda da, tarihin belirli dönemlerini, özellikle de antik dönemi, antik Roma'yı işler. Bu, onun için şimdiki zamanı keşfetmenin ve anlamının bir

yoludur. Antin, kültürel bir bukalemun gibi, sahneleri ve rolleri canlandırır.

'Pompei'nin Son Günleri', Antin'in 2001'de gerçekleştirdiği bir seridir. Sanatçı burada Pompei'nin kıyamet öncesi günlerinin dekorunu ve sahnelerini yaratır. Mekân aslında California'dır. Ancak fotoğraflar tanrıların Olympos'taki bir gününü anlatır gibidir. Fotoğraflardan birinde altın paralar içinde ölü yatan bir Pompei'li vardır. Kendi zenginliğinin içinde boğulmuştur. Bu, mitolojiye olduğu kadar Amerikan tüketim kültürüne (çekildiği topraklara dayanarak) gönderme yapan bir iştir² (Görsel 5).

Görsel 5. Eleanor Antin, Pompei'nin Son Günleri, 2001

Mathew Barney'nin 'Cremaster' adlı film serisinde de mitolojinin izlerine rastlamak mümkündür. Barney filmlerde genellikle satır, koç ya da büyücü gibi çeşitli rollere bürünür. Filmlerin kendisi de tarih, otobiyografi, mitoloji ve sembollerin, imgelerin karışık, yoğun bir ağından oluşur. Sonuç çok karmaşıktır; anlaşılması, okunması, hazmedilmesi oldukça güçtür. Ancak yadsınamayacak, bir güzellik de söz konusudur³. Bu, farklı, irkiltici, kimi zaman iç bulandırıcı bir 'güzellik'tir (Görsel 6).

² <http://www.pbs.org/art21/artists/antin/>, 16.09.15, 23:00

³ <http://www.pbs.org/art21/artists/barney/>, 16.09.15, 23:30

Görsel 6. Mathew Barney, *Cremaster 4*, 1994

'Cremaster 3', tümüyle Hiram Abiff'in Mason mitine ve Kelt mitolojisine dayanır. Film, Kelt mitolojisinden bir hikâyenin anlatımıyla başlar. Daha sonra New York'a, Chrystler binasına gideriz. Burada, sembolik ve simgesel bir Hiram Abiff – çırak mücadelesini izlemeye başlarız. Mason mitine göre Hiram Abiff, ya da Mimar, evrenin sırlarına sahip olan Solomon'un tapınağını inşa etmektedir. Çırak da bunu engelleyecek ve Abiff'i öldürecektir. Burada, inşa edilen Chrystler binasıdır. İnşaatı sabote eden çırak da Mathew Barney'nin kendisidir. Film boyunca Mason sembollerini ve Mason felsefesinin izlerini görürüz. Mason kardeşliğinin ayinleri, 5 bölümlük Cremaster döngüsünde alegorik ifadelerle yinelenir. Cremaster 3, başladığı gibi, Kelt mitolojisinden aldığı hikâyeyi biter⁴.

Orlan, Barney gibi doğrudan bir mitolojik hikâyeyi ele almaz. Onunki, mitolojik bir güzelliğe, idealize edilen güzelliğe ulaşma çabasını yargılamaktır. Kadın güzelliği, her çağda ve her toplumda farklı ideal ölçülere bağlı olmuştur. Afrodite heykellerinin ya da resimlerinin döneme göre değiştiği görülür.

1990'da başlayan, Aziz Orlan'ın Reenkarnasyonu adlı proje, sanatçının kendisini ünlü resim ve heykellerdeki kadınlara dönüştürdüğü bir dizi cerrahi operasyonu içerir. [...] Orlan'ın bu ameliyatlardaki amacı, erkek sanatçıların betimlediği ideal kadın güzelliğine ulaşmaktır. Ameliyatlar bittiğinde; Boticelli'nin Venüs'ünün çenesine, Jean Lèon Gérôme'un Ruh'unun burnuna, François Boucher'in Avrupa'sının dudaklarına, 16. Yüzyıl Fransız Okulu Fontainebleu resimlerindeki Diana'nın gözlerine ve Leonardo da Vinci'nin Mona Lisa'sının alnına sahip olacaktır. Orlan bu karakterleri 'yalnızca temsil ettikleri güzellikleri nedeniyle değil, aynı zamanda onlarla ilişkilendirilen hikayeleri nedeniyle seçer.' Diana'yı, tanrılar ve erkeklerden aşağı ama tanrıçaların ve kadınların lideri olduğu için; Mona Lisa'yı, güzelliğin ya da anti-güzelliğin standardını temsil ettiği için; Ruh'u, kırılganlığı ve savunmasızlığı için; Venüs'ü bedensel güzelliği için; Avrupa'yı ise maceracı görünümü için seçer⁵.

⁴ <http://www.cremaster.net/crem3.htm>, 18.09.15, 01:46

⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Orlan>, 13.06.16, 13:50

Bu anlamda Orlan, estetik cerrahiyle, ideal güzelliği sorgular. Bunu yaparken, ideal güzelliği ironik bir şekilde zorlar. Yüzünün alışılmadık yerlerine, tümsekler oluşturacak şekilde implantlar yerleştirilir. Yüzü kadar, ameliyatlara ve iyileşme süreci değişimin bir parçasıdır. Orlan, böylelikle kendisini alternatif, protest bir yarı-tanrıya dönüştürmektedir (Görsel 7).

Görsel 7. Orlan, 6 Temmuz 1991, Performans

1993'te New York'taki Sandra Gering galerisinde gerçekleşen 'Omnipresence' (Her Yerde ve Her Zaman Hazır) adlı performansı, dünyanın farklı yerlerindeki on beş merkezden uydu aracılığıyla aynı anda izlenir. Her şeyden önce ameliyat lokal anesteziyle, Orlan'ın zihni tümüyle açıkken gerçekleştirilir. Orlan, ameliyat süresince uydu bağlantısıyla gelen sorulara İngilizce bilen bir çevirmen yardımıyla cevap verir. Operasyon sırasında ünlü bir moda tasarımcısına ait bir elbise giyen Orlan'ın fotoğrafları ve görüntüleri kaydedilir. Böylelikle performans, plastik cerrahiden modaya, reklamdan dil kullanımına kadar birçok alanda eleştiri getirir (Çelebi, 2004: 80). Bunu da, mitsel bir ideal güzellik anlayışını ezerek, sanatçının kendisini alternatif bir ikonaya, bir mite dönüştürerek yapar. Bu anlamda Orlan, kendi mitini yaratan sanatçılar arasında da sayılabilir.

Kendi Mitini Yaratanlar

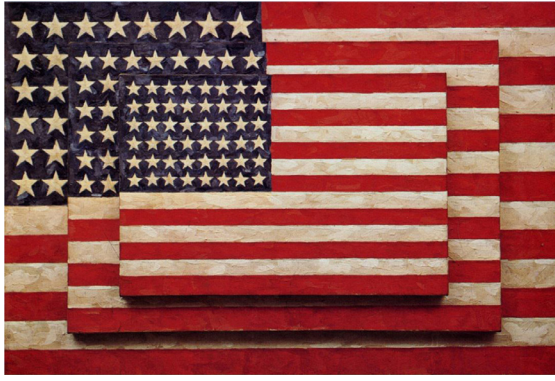
Pop Art'ın, Amerikan rüyası mitini yarattığı ve beslediği düşünülebilir. Kendisini 20. yüzyılın en büyük kapitalist gücü olarak konumlandıran Amerika, savaş sonrasının en zengin materyaller dünyasını hazırlar. Yeni gücün yeni sanatı, değişen ortama göre biçimlenir. Yeni tüketim toplumunun hayalleri de yenidir. Amerika'nın sunduğu olanaklar, yarattığı imgeler, reklâmlar, ışıklar ve klişeler sanatta yeni oluşumları doğurur.

'Modern doğa'dan esinlenen, halk kültürü, toplum, endüstriyel yönlülük ve modern şehircilik gibi kavramları ele alan yeni bir tür sanatın temelleri

atılmaya başlanır. Savaş sonrası değişen toplumsal değerleri ve evrensel bir güç haline gelen medyayı ironik bir nesnellikle irdeleyen Pop, Amerika'nın zengin imgeler dünyasında gelişir.

Avrupa geleneğinden bağımsız bir kimlik oluşturan Amerikan sanatı, tüm radikal değişimlere, yeni konulara ve yöntemlere açıktır. Pop Art bu anlamda, yeni teknik ve materyalleri değerlendirmenin ötesinde bir değişim getirir. Pop, sanatı yaşama açar; reklâm ve tiyatro gibi farklı disiplinleri zorlar. Yeni Amerikan Rüyasını, başka bir deyişle Amerika mit'ini yansıtır.

Roy Lichtenstein çizgi roman ikonalar yaratır. Claes Oldenburg, bir hamburgeri plastik bir toteme dönüştürür. Jasper Johns, bizzat Amerikan bayrağını yeni gücün simgesi olarak mitleştirir (Görsel 8). Andy Warhol ise bugün birer mit olan popüler isimleri ve imgeleri seri üretimle yüzümüze vurarak tüketime tüketimle yanıt verir (Görsel 9).

Görsel 8. Jasper Johns, Üç Bayrak, Tuval Üzerine Yağlıboya, 77.8 x 115.6 x 11.7 Cm

Görsel 9. Andy Warhol, Farklı İkonlar, Tuval Üzerine Serigrafi

Bu aşamada Pop Art'tan oldukça uzağa düşen, Çağdaş Sanatın 'şamanı' Joseph Beuys'a değinmek kaçınılmazdır. Beuys'un, kendi başına bir mit oluşturduğu düşünülebilir. Onun tüm sanatını, yaratma güdüsünü ve amacını belirleyen yaşam öyküsü, kendi mitolojisini yazmıştır.

Beuys'un yaşamı çocukluğundan beri belirli travmalarla doludur. Henüz beş yaşındayken intihara kalkışır. Cengiz Han'ın torunu olduğunu düşünmektedir. Ne gariptir ki ileride geçireceği savaş kazası sonucu onu kurtaranlar, Cengiz Han'ın torunlarıdır.

Beuys'un uçağı Kırım'a düşer. Göçmen Tatarlar, onu karların içindeki uçak enkazında bulur. Yeniden normal ıssısına kavuşması için vücudunu yağla ovarlar ve keçe içine sararlar. Böylelikle Beuys, yaşama döner.

Bunun üzerine Beuys'un tüm yaşamı, kazanılan bu ikinci hayatın etkisinde gelişir. Keçe, yağ ve 'iyileştirme', onun temel kavramları olur. Beuys kendi varlığını, bedenini, düşüncelerini sanata bir malzeme olarak seçer. Sonuçta; 'kendi kendini', 'kendi kaderini yaratmak', 'sanat', 'insan'; Beuys'ta eşanlamlı olur.

"Foucault'nun, yaşam tümünden bir sanat eseri olabilir mi sorusunun yanıtını verir bir anlamda... 'Yaşamım sanatımdır!...' diyen Beuys, gerçekleştirme eylemini salt bir yapıyla ilintilendirmekten çok, tüm edimleriyle, politik tavrıyla ve söylemiyle, yaşamının tümünü kapsayan bir 'Eylem Ödevi'nde bulur sanatsal duruşunu" (Şahiner, 2008: 63).

Böylece Beuys, iyileştirmeye başlar. Sokakta, toplumda, kendisinde sürekli bir yara, yaralı bir nokta arar. Bulduğu noktaları iyileştirmeye çalışır. Müdahalesi de çoğunlukla keçe ve yağla olur. Köşeleri yağla doldurur; kütleleri keçeyle kaplar.

Beuys için konuşma da bir iyileşme-iyileştirme yöntemi olur. Konuşma ve dil, öncelikle sosyal bir heykel oluşturur. Sözle pedagojik bir metodoloji kurulması; bir terapi yaratır. Bu bir terapidir; çünkü insan, kimlik krizi, bunalım, düşünme, varlık gibi nedenlerden ötürü acılar içindedir.

Beuys bir anlamda modern bir şaman olur. Şamanik ritüellerdeki bütün eylemlerde değiştirme, dönüştürme fikri görülür. Şamanın yaptığı; kötülük, suç ya da ölümün yerinde durmak ve orada transa girip, bir şeyleri bir yerden kurtarmaya çalışmaktır (Beykal, 1992: 39).

Beuys, kendi inancını, kendi mitini oluşturur. Kendi ibadetlerini gerçekleştirir. Mitler, kutsal hikâyeler, yaratılış öyküleri anlatır. Beuys da, kendi yeniden doğuşunda, kendi kutsal öyküsünü yaratmıştır.

Beuys'un, bilinen mitolojilere gönderme yaptığı işleri de vardır. Örneğin, 1974'te gerçekleştirdiği 'Amerika'yı seviyorum, Amerika da Beni' adlı performansında, Beuys, gözleri kapalı olarak ve yere hiç basmadan Amerika'ya gider. Uçaktan indiğinde onu galeriye bir ambulans taşır. Orada, üzerinde çobanlarınkine benzeyen keçe bir giysiyle, bir kafesin içinde, bir vahşi Amerikan çakalıyla beş gün geçirir (Görsel 10). Bu süre içinde çakalla iletişim kumaya çalışır. Sonunda, yine bir ambulans yardımıyla havaalanına götürülür ve Amerika'yı terk eder. Böylelikle sanatçı, Amerika'yı hiç görmez. Amacı, çakalın temsil ettiği vahşi Batı ve galeri mekânıyla temsil edilen kapitalizm arasında iletişim kurmaktır.

Çakal (Coyote), tüm Kuzey Amerika mitolojilerinde görünen önemli bir figürdür. "...Gerçekten de, öbür Kuzey Amerika mitolojilerinde Coyote hileci, dalavereci, gözbağcı ve tam bir alçak görünümü altında belirir (Elaide, 2001: 19)." Bu anlamda, Beuys için Amerika'yı simgelemektedir.

Görsel 10. Joseph Beuys, Amerika'yı Seviyorum, Amerika da Beni, 1974, Performans

Sonuç

Mitolojinin sanattaki izlerine değinilirken, genellikle güncel sanat değil, Modernizm öncesi klasik sanat üretimi akla gelmektedir. Oysa çağdaş anlatım dilinin bizzat mitsel bir dünya yarattığı iddia edilebilir.

Mit; masal, gerçek öykü, doğaüstü hikâye, kutsal gelenek, örnek gösterilen model, ikon, nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin; bir 'yaratılış hikâyesi' yaratır. Bu anlamda, dinle, 'yaratı'yla, 'yaratıcı olmak'la, bir anlamda 'tanrı'lıkla yarışır. Bütünüyle sanatın bu doğrultuda 'mitler yaratma' üzerine kurulduğu düşünülebilir. Geleneksel anlatım dilini ve tekniklerini tümünden reddeden çağdaş anlatımın da bundan ayrı tutulması mümkün değildir.

Dolayısıyla, Çağdaş Sanatı incelerken, örneğin yıkıcı, yenilikçi tüm isyanlar ve taşkınlıklar, Dionysosçu bir başkaldırı ışığında değerlendirilebilir. Happening, performans, Beden Sanatı gibi 'gösteri' fikrine yaklaşan tüm anlatımlar, doğrudan Dionysos ayinlerine dayandırılan tragedya ve tiyatrodan beslenmektedir.

Çağdaş Sanatta, mitolojinin izi kendini, Dionysosçu başkaldırı felsefesiyle olduğu kadar; doğrudan mitolojik hikâyeleri kullanan ya da kendileri birer 'kutsal hikâye' yaratan, bizzat birer mit haline gelen sanatçılarla da kendini gösterir.

İnsan var oldukça sanat da mitler de ölmeyecektir. Sanatın dili, biçimi değişmektedir. İnsanın inanmaya ve yaratmaya olan eğilimi bitmeyecektir. Sanat, bu durumda doğaüstüne, ruhani olana, hayal gücüne en yakın dil olmaya devam edecektir. Tanrılar susmayacak, sanatçılar yoluyla konuşmaya devam edecektir.

"Artık tanrıları ve tanrıçaları Olympos dağında aramayalım" (Can, 1997: V). Onlar artık yanı başımızda. Orlan'ın güzelliğinde, Beuys'un keçesinde, Nitsch'in ayinlerinde, happeninglerde, performanslarda... Onlar artık sanatçı.

Kaynakça

- Beykal, Canan (editör). (1992). *Üç Gün, a+A Plastik Sanatlar Derneği Yayın Dizisi*. İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Can, Şefik. (1997). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Çelebi, Elif. (2004). *Gündelik Yaşamın Sanatta Kullanımı (1960-2000)*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Eliade, Mircea. (2001). *Mitlerin Özellikleri* (çev. Sema Rifat). İstanbul: Om Yayınevi.
- Erhat, Azra. (1997). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Germaner, Semra. (1997). *1960 Sonrası Sanat – Akımlar, Eğilimler, Gruplar, Sanatçılar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Hançerlioğlu, Orhan. (1983). *Düşünce Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaprow, Allan. (2004). *Kurgular, Çevreler ve Oluşumlar. Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı*. (Haz. Mehmet Yılmaz. Çev. Nazım Özüydin). Ankara: Ütopya Yayınları. s.295-305
- Nietzsche, Friedrich. (1965). *Tragedyanın Doğuşu* (çev. İsmet Zeki Eyüboğlu). İstanbul: Ataç Kitabevi.
- Peterich, Eckart. (1946). *Küçük Yunan Mitologyası* (çev. Dr. Suat Yakup Baydur). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Smith, Edward Lucie. (1997). *Movements in Art since 1945 – Issues and Concepts*. London: Thames and Hudson Ltd.
- Şahiner, Rifat. (2008). *Sanatta Postmodern Kırılmalar ya da Modernin Yapıbozumu*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Weiermair, Peter. (2003). “Çağdaş Sanatta Kan Üzerine Düşünceler”. *Cogito*, Sayı:37, İstanbul: YKY. s. 243-249

İnternet Kaynakları

<http://www.pbs.org/art21/artists/antin/> adresinden 16 Eylül 2015'de alınmıştır.

<http://www.pbs.org/art21/artists/barney/> adresinden 16 Eylül 2015'de alınmıştır.

<http://www.cremaster.net/crem3.htm> adresinden 18 Eylül 2015'de alınmıştır.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Orlan>, adresinden 13 Haziran 2016'da alınmıştır.

Görsel Kaynakları

Görsel 1: <http://www.apelasyon.com/Yazi/8-asmayi-bekleyen-tanri-dionysos>

Görsel 2 : <http://the-toast.net/2015/01/26/gleeful-mobs-women-murdering-men-western-art-history/>

Görsel 3: <http://xl.repubblica.it/articoli/la-necessita-dellefferatezza-secondo-hermann-nitsch/802/>

Görsel 4: <http://www.inenart.eu/?p=13882>

Görsel 5: <http://www.flashartonline.com/article/eleanor-antin-judy-chicago/>

Görsel 6: <http://www.theguardian.com/artanddesign/2015/jul/14/matthew-barney-cremaster-cycle-art-film>

Görsel 7: <http://oldsite.english.ucsb.edu/faculty/ecook/courses/eng114em/surgeries.htm>

Görsel 8: <http://www.jasper-johns.org>

Görsel 9: <https://tonykospan21.wordpress.com/2015/12/06/andy-warhol-re-della-pop-art-corrente-artistica-del-2-900-bio-ed-opere/>

Görsel 10: <http://onedio.com/haber/ilginc-bir-sanat-olayi-vahsi-bir-kurt-ile-ayni-kafeste-1-hafta-kalmak--248994>